

Proces controllingu a controlling procesów

Piotr Szynkiewicz

prezes Zarządu
Prometriq Akademia Zarządzania
Sp. z o.o.;

Proces controllingu a controlling procesów..., czyli mowa jest tutaj o tym, jak funkcje realizowane przez controlling mogą wspierać firmę w trudnych czasach szybkich zmian i nieprzewidywalnej przyszłości. Opracowanie to stanowi kontynuację publikacji „Kryzys przetrwają najinteligentniejsi” zamieszczonej w kwietniowym numerze „Controllingu i Rachunkowości Zarządczej”.

Pytania: czytelnicy.controlling@infor.pl

Podstawowe tezy, rozwinięte w dalszej części artykułu, to:

- Controlling dysponując odpowiednimi narzędziami może pełnić znacznie istotniejsze funkcje, niż to jest mu tradycyjnie przypisane. Wspiera firmę w optymalizacji działań kryzysowych i wykorzystaniu szansy poprawienia pozycji konkurencyjnej.
- Procesy realizowane przez controlling są mało zautomatyzowane i nieuporządkowane. Stwarza to duże pole do optymalizacji poprzez informatyzację, a koszty dostępnego obecnie na rynku oprogramowania nie stanowią już bariery inwestycyjnej, jak to miało miejsce jeszcze kilka lat temu.
- Reorganizacja procesów realizowanych przez controlling (planowanie, budżetowanie, monitoring i raportowanie, analiza) stwarza szansę na zainteresowanie przedstawicieli biznesu aktywniejszym uczestnictwem w tych procesach, a tym samym poprawę relacji i komunikacji wewnątrz firmy.
- Metodyka controllingu procesów, polegająca na identyfikacji kluczowych procesów i przypisaniu im mierników, które stanowią bazę danych na potrzeby analiz i raportów, jest krytycznym, z punktu widzenia jakości końcowego efektu, elementem wdrożenia rozwiązań informatycznych wspierających jakość procesów controllingowych.

Proces controllingu

Proponując Czytelnikom procesowe podejście do usprawnienia funkcji controllingu, nie można nie zacząć od procesowej minianalizy samego controllingu. Zgodnie z definicją, proces to seria czyn-

ności, które prowadzą do uzyskania określonego efektu. Przyjmijmy, na potrzeby tego tekstu, że główne procesy realizowane w ramach controllingu to: planowanie długoterminowe, planowanie krótkoterminowe (w tym budżetowanie), monitorowanie wykonania planów i raportowanie (dystrybucja informacji), analiza uzyskanych wyników.

Zaproponowany wyżej podział ma charakter umowny i może być zastąpiony innym. Jego zadaniem jest ułatwienie identyfikacji ważnych i niepodlegających uznaniowości parametrów procesu, takich jak:

- Rezultat – końcowy efekt (produkt procesu), dla którego jest realizowany proces (np. dla procesu sprzedaży może to być zamówienie od klienta). Opis oczekiwanych rezultatów powinien odnosić się do cech istotnych z punktu widzenia klienta procesu, w tym klienta wewnętrznego – w przypadku sprzedaży jest to zarząd firmy, który wyznaczył zadanie sprzedażowe. Rezultat niezgodny z wyznaczonymi przez klienta cechami jakości jest równoznaczny z częściowym lub całkowitym brakiem rezultatu.
- Osoba odpowiedzialna – osoba (jedna), która odpowiada za dostarczenie produktu procesu zgodnie z oczekiwaniami jakościowymi klienta (również za zdefiniowanie tych oczekiwań), często nazywana właścicielem procesu. Jest ona odpowiedzialna również za odbiór od dostawców procesu (oraz zdefiniowanie wymagań względem dostarczanych przez nich produktów).
- Uczestnicy i ich role – uczestnikami procesu są uczestnik/realizator czynności, klient (zewnętrzny lub wewnętrzny), dostawca (zewnętrz-

ny lub wewnętrzny). Często jedna osoba pełni różne z wymienionych ról w powiązanych ze sobą procesach (np. zarząd jako właściciel procesu planowania długoterminowego jest dostawcą założeń w procesie budżetowania, a równocześnie jednym z klientów tego procesu).

- Czas realizacji następujących po sobie kolejno czynności, tak aby możliwe było planowanie i monitorowanie przebiegu procesu.
- Koszt realizacji czynności składających się na proces, co w zestawieniu z jego rezultatami pozwala na ocenę efektywności.

Ograniczenia controllingu

Centralne miejsce w procesach controllingowych zajmuje budżetowanie i raportowanie. Procesy te są bardzo ze sobą powiązane, dlatego często rozpatruje się je wspólnie. Jednak często inicjatywy związane z usprawnieniem tych procesów, w tym wdrożenia odpowiednich systemów informatycznych, są podejmowane rozdzielnie.

UWAGA

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, iż o ile informatyzacja budżetowania wpływa w sposób oczywisty na jakość raportów i analiz poprzez poprawę szczegółowości i eliminację błędów, o tyle nawet bardzo wyrafinowana automatyzacja raportowania (kokpity menedżerskie itp.) może zostać zrealizowana bez jakiegokolwiek ingerencji w nieefektywny proces budżetowania. I tak się najczęściej dzieje w przypadku projektów realizowanych pod popularnym ostatnio hasłem BI (Business Intelligence). Z tego też powodu w dalszej części artykułu najwięcej uwagi zostanie poświęcone procesowi budżetowania.

Najważniejsze ze wskazywanych przez controllerów bolączek związanych z budżetowaniem to:

- Czasochłonność – rozumiana nie tylko jako żmudna praca wielu osób, ale również praca niemożliwa do wykonania, z uwagi na liczne itera-

cje, w krótkim terminie. Przygotowanie budżetów w wielu firmach zajmuje więcej niż dwa miesiące i zwykle kończy się po wyznaczonym terminie.

- Brak dyscypliny i zaangażowania we współpracę przy opracowaniu budżetu ze strony kadry zarządzającej – budżet jest najczęściej traktowany jako zadanie (produkt) działu controllingu czy, szerzej, finansów. Menedżerowie starają się ograniczyć czas i wysiłek poświęcony temu procesowi przez unikanie szczegółów i związanej z nimi pracochłonności prognozowania oraz dyscypliny wykonania. Obniża to jakość budżetu i bardzo utrudnia pracę osobom odpowiedzialnym za opracowanie jego ostatecznej wersji, która przedstawiona zostanie zarządowi do akceptacji.

Wymienione problemy prowadzą do następujących, negatywnych rezultatów:

- Mała wiarygodność budżetu, brak jego praktycznego wykorzystania (często równoległe do oficjalnego budżetu powstają wersje robocze, zawierające wyliczenia cząstkowe).
- Brak aktualizacji budżetu w trakcie okresu budżetowego wynikających z danych o dotychczasowej realizacji (jest to zbyt czasochłonne, dokonuje się więc korekt ogólnych, które uniemożliwiają precyzyjne powiązanie kosztów z rezultatami, o ile nawet udało się je zapewnić w pierwotnej wersji budżetu).
- Brak wersjonowania opartego na szczegółowych danych (jest to zbyt czasochłonne, analizy scenariuszowe są więc wykonywane na danych przybliżonych lub niekiedy całkowicie oderwanych od założeń budżetowych, tzw. symulacja finansowa).

Wizja – nowe możliwości

Czy controller może spowodować, aby kryzys okazał się szansą dla całej firmy i jego osobistej pozycji? Tak, chociażby poprzez wykorzystanie determinacji zarządu do uzyskania bardziej szczegóło-

Schemat 1

Źródło: opracowanie własne

Tabela 1

Przykładowy opis procesu controllingu				
	Planowanie długoterminowe	Planowanie krótkoterminowe i budżetowanie	Monitorowanie i raportowanie	Analiza
Rezultat	Cele strategiczne – zadania dla firmy Założenia do budżetu	Budżet – plan finansowo-rzeczowy zgodny z wytycznymi zarządu i potrzebami menedżerów	Informacja o stanie wykonania zadań i realizacji budżetu	Wskazówki dotyczące zmian w planach, których realizacja wpłynie na poprawę wyniku
Osoba odpowiedzialna	Prezes zarządu	Controller/Dyrektor finansowy	Controller	Controller, menedżerowie (muszą mieć dostęp do systemu i danych)
Uczestnicy	Kadra kierownicza firmy	Controlling i menedżerowie	Controlling	
Klienci	Zewnętrzni – rada nadzorcza, rynek kapitałowy Wewnętrzni – menedżerowie na potrzeby zdefiniowania celów jednostek organizacyjnych Controller – na potrzeby opracowania budżetu	Zarząd Menedżerowie	Zarząd Menedżerowie	Zarząd Menedżerowie
Dostawcy	Controlling – dane do analizy firmy Marketing – dane do analizy otoczenia	Zarząd – założenia Menedżerowie – plany szczegółowe jako zadania do wykonania	System (IT), menedżerowie, służby finansowe	Menedżerowie – interpretacja danych

Źródło: opracowanie własne

wych informacji o stanie firmy i wiarygodniejszych prognoz dotyczących jej przyszłych wyników, w celu automatyzacji i usprawnienia procesów controllingu, w tym w szczególności budżetowania. Prześledźmy, jakie zmiany może przynieść zastąpienie arkusza kalkulacyjnego dedykowaną aplikacją do planowania i budżetowania, opierając się na przykładowym przebiegu procesu budżetowania.

Usprawnienia opracowania budżetu ogólnego:

- **Założenia budżetowe** zostają wpisane w system, który monitoruje każdą zmianę w tym zakresie, a przez to ogranicza możliwość nieuprawnionej (brak dostępu do systemu) oraz niepożądaną (nawet osoby z dostępem, w tym zarząd, są bardziej zdyscyplinowane i nie wprowadzają zmian bez wcześniejszego ich przemyślenia). Dzięki temu eliminujemy czasochłonne prace związane z częstymi zmianami założeń i wyszukiwaniem tych zmian w arkuszach kalkulacyjnych oraz błędy powstające w wyniku przeczeń. Jednocześnie możliwość tworzenia wielu kontrolowanych wersji budżetu nie ogranicza budowania scenariuszy opartych na różnych opcjach założeń wyjściowych.

- **Elastyczność względem zmian struktury** – funkcjonalność systemu pozwala na automatyczne przenoszenie danych dotyczących jednostki or-

ganizacyjnej wraz ze zmianą jej miejsca w strukturze, łączeniem z inną jednostką itd.

- **Format danych** przekazany do uzupełnienia właścicielom budżetów częściowych jest niezmienny, odzwierciedla założenia biznesowe (np. cele strategiczne firmy) i wymaga pełnego i szczegółowego wypełnienia. Nie ma możliwości jego zmiany, ominięcia lub częściowego wypełnienia. Również wartości dotyczące zadanych celów mogą zostać wprowadzone w oparciu o założenia budżetowe bez możliwości ich dowolnego modyfikowania.

- **Import danych z innych obszarów i systemów** – niewymagający ręcznej kontroli i zapewniający automatyczną aktualizację i poprawność danych.

Usprawnienia w trakcie opracowania budżetów szczegółowych:

- **Terminowość opracowania budżetów częściowych** – dyscyplina w tym zakresie wynika z funkcji systemu, który monitoruje stan procesu i informuje o opóźnieniach. Menedżerowie mają świadomość, że niewykonanie przez nich pracy w terminie powoduje automatyczne wysłanie maila do zarządu.

- **Jakość wprowadzonych danych** odpowiada opracowanemu przez controlling formatowi. Inaczej nie zostaną one uznane przez system, któ-

ry będzie sygnalizował brak wprowadzenia danych. Niemożliwe jest również wprowadzenie danych „tymczasowych”. System po wprowadzeniu komendy zakończenia etapu bądź całkowicie uniemożliwi wprowadzanie zmian, bądź będzie monitorował ich treść i pochodzenie.

- **Możliwość monitorowania wpływu proponowanego budżetu częściowego na wynik firmy w trakcie jego opracowywania.** Właściciel budżetu częściowego może, wprowadziwszy swoje dane, dokonać wstępnych analiz i skorygować wartości w ich wyniku. Prowadzi to do większej świadomości i zaangażowania menedżerów w proces budżetowania, jako przydatny dla nich w podejmowaniu decyzji zarządczych. Jednocześnie poprzez ograniczenie dostępu, możliwość wykonania symulacji na własnym budżecie nie powoduje ryzyka zmian w niedostępnych obszarach danych.

Usprawnienia procesu konsolidacji budżetów częściowych:

- **Redukcja czasochłonności** procesu konsolidacji następuje dzięki eliminacji takich czynności, jak: ręczne scalanie arkuszy, wyszukiwanie błędów i ich korekta, eliminacja „dodatkových” wierszy i kolumn, uszczegółowianie danych wprowadzonych na większym niż wymagany poziomie agregacji itp. Również terminowość wypełniania budżetów częściowych wpływa na lepszą organizację procesu ich konsolidacji.

- **Eliminacja błędów i przeoczeń**, które w żmudnym, ręcznym procesie konsolidacji są nieuniknione.

- **Poprawa atmosfery pracy** wynikająca z ograniczenia konieczności bezpośredniej, osobistej ingerencji controllingu w poprawność przebiegu procesu opracowania budżetowania.

Łącznym rezultatem usprawnień jest terminowo i sprawnie przygotowany budżet oraz, wynikająca z zaoszczędzonego czasu i zapału pracowników controllingu, możliwość bardziej pre-

czyzyjnych analiz, przemyśleń i sugestii o charakterze zarządczym. Chociażby takie, jak powiązanie kosztów z wykonanymi czynnościami, analiza wpływu poszczególnych działań na wyniki firmy, ale także:

- **realność prognoz** wykonanych na bazie danych z wykonania (a nie planowania) budżetu – oczywiście szczególnie korzystne jest powiązanie danych kosztowych z przychodami, ale także ilością i jakością wykonanych prac,

- **testowanie warunków skrajnych** w oparciu o dane z wykonania budżetów i na poziomie szczegółowości znacznie zwiększającym wiarygodność danych,

- **raporty zgodne ze strukturą planu**, generowane automatycznie, co znacznie ogranicza czasochłonność związaną z opracowaniem raportów na życzenie, ale oczywiście nie eliminuje takiej możliwości w razie potrzeby.

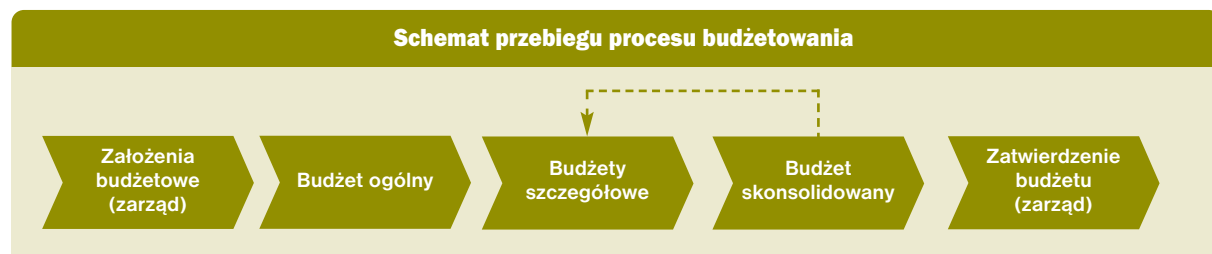
Korzyści z automatyzacji

Skala korzyści, jakie może przynieść firmie informatyzacja procesu budżetowania, zależy od wielu czynników, wśród których wybór samego systemu nie jest wcale najważniejszym. Kluczowe znaczenie mają:

- Dostosowanie rachunkowości zarządczej do biznesowych potrzeb firmy – przy czym trzeba zaznaczyć, że w wyniku samego wdrożenia systemu wspierającego budżetowanie i analizy może pojawić się potrzeba modyfikacji planu kont, sposobu ewidencji itp., co nie powinno zostać przeoczone w planie projektu wdrożeniowego, ale powinno być wsparte odpowiednimi kompetencjami.

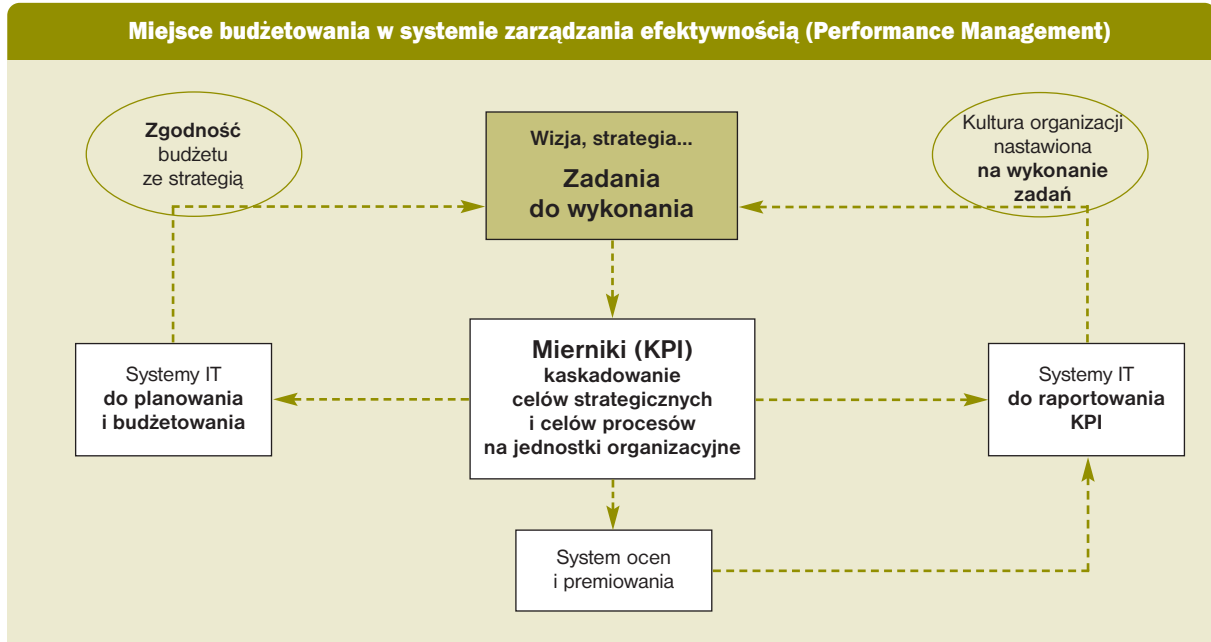
- Zaplanowanie procedury budżetowej „wszystej” i egzekwowanej przez system – procedura ma zapewnić dobrą organizację i dyscyplinę procesu planowania. Warto jednak pamiętać o tym, że procedura zbyt sztywna, ograniczająca możliwości wprowadzania niezbędnych zmian i anali-

Schemat 2

Źródło: opracowanie własne

Schemat 3

Źródło: opracowanie własne

zy ich wpływu na końcowy rezultat, może spowodować sytuację odwrotną do oczekiwanej – system stanie się sztucznym bytem na potrzeby zarządu, podczas gdy faktyczne planowanie odbywać się będzie nieformalnie, w arkuszach menedżerów każdej z jednostek organizacyjnych.

- Zdolność firmy do pomiaru procesów – świadomość tego, które procesy najistotniej wpływają na wyniki firmy, i że to ich sprawnemu przebiegowi podporządkowane powinny zostać pozostałe, a także zdolność do opracowania mierników wykonania tych procesów, które mogłyby stanowić ilościowe i jakościowe uzupełnienie planów zawartych w budżecie.

- Infrastruktura informatyczna zapewniająca możliwość automatycznego pozyskania informacji o danych finansowych, jakościowych i ilościowych (oczywiście możliwe jest ograniczenie planowania wyłącznie do budżetowania kosztów i przychodów, co będzie samo w sobie znacznym usprawnieniem, ale nie pozwoli na pełną analizę związków przyczynowo-skutkowych).

- Funkcjonalność aplikacji do budżetowania uwzględniająca: możliwość monitorowania przebiegu procesu i alterowania, śledzenie wprowadzanych zmian, zestawienia danych finansowych z jakościowymi i ilościowymi parametrami procesów biznesowych, elastyczność względem zmian (w tym zmian struktury organizacyjnej),

budowania scenariuszy budżetów odpowiadających wariantom strategii na poziomie planowania i wykonania, łatwość wymiany informacji z innymi systemami i arkuszem kalkulacyjnym.

- Inne czynniki związane z wdrożeniem, takie jak stabilność producenta oprogramowania i jego plany rozwojowe, kompetencje firmy wdrażającej, koszty, zgodność oprogramowania z infrastrukturą informatyczną firmy.

Potrzeby

Warto zwrócić uwagę, że nowa rola controllera mniej zapracowanego, a znacznie sprawniej analizującego wymaga nie tylko udoskonalenia samego procesu (co doskonale spełni jego informatyzacja), ale także wykorzystania spójnej metodyki porządkującej miejsce controllingu w procesie zarządzania.

Taką metodyką może być metodyka controllingu procesów wykorzystująca analizę SIPOC. Jej zastosowanie pozwala na identyfikację kluczowych procesów i przypisanie im mierników oraz ustalenie zależności pomiędzy parametrami finansowymi (przychody, koszty) a jakościowymi i ilościowymi, prowadzącymi do uzyskania oczekiwanego wyniku. Wdrożenie systemu analitycznego wykorzystującego controlling procesów pozwala na integrację systemu zarządzania w jedną spójną całość. ■